

10
D
1

CATALOGUS

der
SCHILDERIJEN, OUDHEDEN, ENZ.

op het
KONINKLIJK
MUSEUM

te
AMSTERDAM.

AMSTERDAM

bij de Gebroeders VAN CLEEF,
BOEKVERKOOPEM VAN DEN KONING EN
DER KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK.
1809.

Prijs 14 stuivers.

— 68 —

STEEN (Jan)

N°. 293. Een Bakker tot den gordel in het hémel, bezig zijnde zijn warm brood en koeken op het pothuis te leggen; achter hem staat een Jongen, blazende op den horen. In het kozijn vertoont zich eene Vrouw, hebbende in de hand een zogenaamde zottinnenkoek. Verders eenige wijngaardranken en bloemen.

De navolgende bijzonderheden zijn achter op de Schilderij geschreven:

- „ Dit is een Familie stukje.
- „ De Backer is 't Portret van Arend Oostwaard.
- „ De Vrouw Catarina Keyferswaard.
- „ De Jonge is gedaen naer een jonge van Jan Steen.
- „ Dese Backer met zijn Vrouw hebben gewoond op den Rhyn 3 a 4 huysen van de Vrouwe brugge, tusfen de Vrouwelsteegh en gasthuys, binnen Leyden.
- „ Is, nu January 1738. ruym 70 Jaaren geleeden, geschildert.”

STEEN (Jan)

294. Dit beroemde stuk verbeeldt een St. Nicolaas Feest. Men ziet verscheidene Kinderen, welke van hunne Ouders de gewone geschenken van dien dag ontvangen. Een Jongen staat huilende, terwijl men op eene geestige wijze hem

— 69 —

hem eene roede laat zien, die in een' zijner ledige schoenen gestoken is. De vrolijkheid der overige Kinderen en het vergenoegen der Ouders is op de sprekkende wijze en in den besten stijl van dezen Meester in dit stuk uitgedrukt.

STEEN (Jan)

N°. 295. In een groot binnenvertrek ziet men verscheiden Personen, waarvan er drie aan eene tafel met de Dobbeltseenen spelen. In het midden van de kamer hangt een Papegaai, waar aan eene Vrouw een stukje eten toereikt.

STRIJ (W. van)

296. Een Teekenaar, onderwijs gevende aan een Kind.

T.

TENIERS (de Oude)

297. Het verbreken van het Twaalfjarig bestand.

TENIERS (David)

298. Drie drinkende en rookende Boeren in een boerenhuis.

E 3

TE-

Een nieuwe catalogus van de 17de-eeuwse Hollandse schilderijen van het Rijksmuseum

• JAN PIET FILEDT KOK •

Afb. 1
Titelpagina van de
*Catalogus der schildere-
rijen, oudheden, enz.*
uit 1809.

Afb. 2
*Catalogus der schildere-
rijen, oudheden, enz.*
uit 1809, pp. 68-69.

De 17de-eeuwse Hollandse schilderkunst vormt de kern van de verzameling van ruim 5500 schilderijen, die vanaf 1798 in het Rijksmuseum door aankoop, bruikleen en schenking zijn bijeengebracht. Door omvang, veelzijdigheid en kwaliteit biedt deze verzameling het meest representatieve overzicht van de schilderkunst van de Gouden Eeuw in de wereld. Gezien de grote belangstelling die binnen de internationale vakwereld voor dit deel van de schilderijenverzameling bestaat, is aan de wetenschappelijke ontsluiting daarvan prioriteit gegeven. Binnenkort zal het eerste deel verschijnen van de bestandscatalogus *Dutch Paintings of the Seventeenth Century in the Rijksmuseum, Amsterdam – volume 1 – Artists born between 1570-1600*, dat het begin vormt van een nieuwe reeks beredeneerde catalogi waarin de schilderijenverzameling van het Rijksmuseum in de komende decennia zal worden ontsloten. Met ruim 450 schilderijen van Hollandse kunstenaars geboren tussen 1570 en 1600, is de catalogus de eerste van de vier deelcatalogi waarin ruim 2000 17de-eeuwse Hollandse schilderijen wetenschappelijk worden bewerkt. Reden genoeg om in dit themanummer van het Bulletin een voorproefje te geven van de nieuwe inzichten die verkregen zijn bij de tot standkoming van

dit deel.¹ In dit artikel zal ik kort ingaan op de voorgeschiedenis en de uitgangspunten van dit catalogusproject, waarbinnen ook andere delen van de verzameling zullen worden bewerkt.

Elders is uitvoerig ingegaan op de geschiedenis van het Rijksmuseum in het algemeen en op de totstandkoming van de schilderijenverzameling in het bijzonder.² Vanaf de stichting van de Nationale Konst-Gallerij in Huis ten Bosch in 1798, groeide de schilderijenverzameling door schenkingen, aankopen en bruiklenen, van ongeveer 200 werken in 1800, 450 in 1809, 800 in 1875, 1700 in 1885, 4500 in 1934 tot rond de 5500 in 2000. De enorme groei van de verzameling in de periode tussen 1875 en 1920 hing samen met de ambitie om een zo compleet mogelijk overzicht van de Hollandse schilderkunst bijeen te brengen en van elke met naam bekende schilder een gesigneerd (en liefst gedateerd) schilderij te bezitten. Na 1920 maakte deze ambitie plaats voor een streven om de kwaliteit van de schilderijen van de Hollandse school en het internationale karakter van de verzameling door aankopen te versterken. Tot in de eerste decennia van de 20ste eeuw waren de meeste schilderijen in de verzameling permanent tentoongesteld, daarna waren de artistieke en historische kwaliteiten van de schilderijen uit-

gangspunt en werd slechts een selectie op zaal getoond.

Na de Tweede Wereldoorlog werd aan het museumpubliek een uiterst selectief overzicht van de beste schilderijen gegeven, waarbij de stukken van historisch belang een plaats kregen in de afdeling Nederlandse Geschiedenis. De naoorlogse periode werd gekenmerkt door een streven naar het versterken van het overzicht van de Hollandse schilderkunst van de late Middeleeuwen tot en met de 19de eeuw door de aankoop van topstukken; tot dusverre ondervertegenwoordigde aspecten, zoals de Hollandse primitieven, het Hollandse maniërisme en het classicisme werden beter gerepresenteerd. Pas onlangs is de lijn uit de jaren '20 van de vorige eeuw om de internationale context te versterken weer opgenomen.

Door selectie en kwaliteitsverbetering kwam een steeds groter percentage van de schilderijen van het Rijksmuseum in het depot terecht of werd in bruikleen gegeven. Daarmee verdween het zicht op de schilderijenverzameling als geheel. Niet alleen richtte de aandacht van de bezoeker zich op de tentoongestelde selectie, maar ook de belangstelling van de onderzoekers en conservatoren en de zorg van de restauratoren betrof in hoofdzaak het in de opstelling zichtbare gedeelte van de verzameling. Deze onderbelichting van een groot deel van de collectie werd in de jaren '70 op twee manieren ondervangen. Ten eerste werd in 1974 een nieuwe studieverzameling geopend, waarin ongeveer 800, merendeels 17de-eeuwse schilderijen in het souterrain van de oostelijke binnenplaats te zien waren.³ Daardoor was tot 2003, met onderbrekingen, een even groot aantal schilderijen toegankelijk als in de vaste opstelling was opgenomen. Ten tweede is met *All the Paintings of the Rijksmuseum*, dat in 1976 onder redactie van Pieter J.J. van Thiel verscheen, de schilderijenverzameling van het Rijksmuseum voor het

eerst volledig in woord en beeld gepubliceerd.⁴ Alle schilderijen, pastels, miniatures etc. in bezit van het Rijksmuseum zijn daarin in kleine zwart-wit afbeeldingen te vinden, waarbij basisgegevens zoals toeschrijvingen en titels, afmetingen, signaturen, dateringen en opschriften worden vermeld. De kunsthistorische informatie beperkt zich tot een selectieve literatuuropgave; wat de herkomst betreft werd alleen de meest recente opgenomen. Het in 1992 verschenen supplement *All the paintings of the Rijksmuseum in Amsterdam. First supplement 1976-1991*, bevat naast de ruim 200 aanwinsten uit die periode ook correcties en aanvullingen op de catalogus van 1976.⁵ Alleen al het betrekkelijk grote aantal veranderde toeschrijvingen maakt duidelijk dat de gebruiker niet kan volstaan met het raadplegen van *All the paintings* uit 1976, maar tevens het *Supplement* uit 1992 moet inzien. Dit is grotendeels verholpen in de Nederlandstalige, digitale versie van de basisgegevens van *All the paintings* en het *Supplement*, die sinds 2003 op de website van het Rijksmuseum te raadplegen is en waarin ook nieuwe correcties en aanwinsten zijn opgenomen.

Een bibliografisch overzicht van alle, bijna 150 edities van de tussen 1809 en 1960 verschenen schilderijen-catalogi wordt gegeven in het *Supplement* uit 1992 en op de inhoud daarvan wordt uitvoerig in de inleiding van de binnenkort te verschijnen catalogus ingegaan.⁶ Bij het doornemen van de verschillende schilderijen-catalogi valt op dat zij bijna altijd een summier karakter hebben. De eerste catalogus uit 1809 is een gids met korte beschrijvingen voor de bezoeker; deze beschrijft 459 schilderijen op 95 pagina's in octavo-formaat (afb. 1, 2).⁷ Pas vanaf 1858 zijn de afmetingen van de schilderijen en nagetekende signaturen toegevoegd.⁸ Vanaf 1885 werd op archiefgegevens gebaseerde biografische informatie over kunstenaars en geportretteerden gegeven en kreeg de her-

komst aandacht, zij het steeds heel beknopt (afb. 3). Weliswaar zijn biografische gegevens en identificaties in de opeenvolgende uitgaven aangevuld en, net zoals toeschrijvingen, zo nodig gecorrigeerd, maar dieper gaande kunsthistorische vragen komen zelden aan de orde.⁹ Naar veranderende kunsthistorische inzichten op gebied van toeschrijving, datering en iconografie wordt alleen in de Engelstalige catalogus van de tentoongestelde schilderijen uit 1960 bij een aantal schilderijen kort verwezen.¹⁰ De wetenschappelijke bewerking van de schilderijen van het Rijksmuseum heeft in de afgelopen decennia niet in de vorm van bestandscatalogi plaatsgevonden, maar in specialistische studies, monografieën en tentoonstellingscatalogi.¹¹ Wat het eerste betreft is het Rijksmuseum achtergebleven bij vele nationale en internationale musea die hun schilderijen wel in beredeneerde deelcatalogi hebben ontsloten. Exemplarisch zijn de catalogi van de National Gallery in Londen. De eerste reeks catalogi, gewijd aan de verschillende Europese schilderscholen, verschenen tussen 1940-1960, herbewerkingen daarvan werden tussen 1960 en 1990 gerealiseerd en thans wordt gewerkt aan een nieuwe reeks waarin het materieel-technisch onderzoek een belangrijke rol speelt.¹² Vele Europese en Amerikaanse musea volgden dit voorbeeld met varianten. Indrukwekkend is de reeks omvangrijke deelcatalogi die het Städelsches Kunstinstitut in Frankfurt am Main in de afgelopen vijftien jaar publiceerde.¹³ In Nederland heeft Museum Boijmans Van Beuningen van vrijwel alle onderdelen van de schilderijenverzameling beredeneerde deelcatalogi uitgegeven.¹⁴ Naast deze volledige deelcatalogi is door musea als het Centraal Museum en het Catharijneconvent in Utrecht gekozen voor een summier volledige catalogus met een uitvoeriger behandeling van de belangrijkste stukken.¹⁵ Ook de binnenkort te verschijnen

schilderijencatalogus van het Frans Hals Museum volgt deze formule, evenals de thematisch ingedeelde deelcatalogi van het Mauritshuis, waarbij in het laatst verschenen deel *Portraits* de materieel-technische aspecten een grote rol spelen.¹⁶ Binnen het Rijksmuseum bestond sinds de jaren '60 van de vorige eeuw al een traditie van beredeneerde bestandscatalogi van beeldhouwkunst en kunstnijverheid en van de tekeningenverzameling van het Rijksprentenkabinet.¹⁷

De sluiting van het Rijksmuseum in de periode 2004-2009, ter wille van het omvangrijkste renovatieproject in zijn geschiedenis, was reden tot een herbezinning waar het de wetenschappelijke ontsluiting en bewerking van de schilderijencollecties betrof. De sluitingsperiode leek een goede gelegenheid om extra aandacht aan de documentatie, restauratie en wetenschappelijke bewerking te besteden.

De sluiting leidde tot een exodus van de schilderijen die in de tentoonstellingsruimten, studieverzameling en depots van het gebouw waren ondergebracht. Uitgangspunt was dat zoveel mogelijk schilderijen zichtbaar dienden te blijven als bruikleen bij andere musea. In 15 verschillende musea werden groepen schilderijen ondergebracht, waardoor, naast de presentatie van 17de-eeuwse Hollandse Meesterwerken in de Philipsvleugel van het Rijksmuseum zelf, meer dan 1000 Rijksmuseum-schilderijen verspreid over Nederland te zien zijn. De herbezinning op het gebruik van de verzameling werd daarmee des te actueler. Inmiddels is duidelijk geworden dat in de opstelling van het nieuwe Rijksmuseum het aantal gepresenteerde kunstwerken eerder kleiner dan groter zal zijn dan in het verleden. Dit betekent dat voor de zichtbaarheid van de collectie het tijdens de sluiting gehanteerde liberale langdurige bruikleenbeleid gehandhaafd zal blijven. Daarmee is de noodzaak om de collectie als geheel in haar historische samenhang

2223. Damesportret, behoorende tot de familieportretten van den schenker.
D. 50 x 40, hfdh. 10, gem. links:
Geschenk van Jhr. J. S. R. van de Poll, 1885.
2224. Bernhard Hertog van Saksen-Weimar, (1792—1862), Generaal in Ned. dienst.
D. 133,5 x 100 lgr., gem. *J. Spinnij fecit 1762*.
Legaat van Z. H. Prins Herman van Saksen-Weimar, 1901.
2225. SPREEUWEN (Jacob van); werkzaam te Leiden, midden 17^e eeuw.
Geh. 8 Mei 1650 met de wed. van P. Quast. Nafolger van G. Dou.
2226. Philosoof in zijn Studeervertrek.
E. 35,5 x 32,5, fig.h. ritt. 17, gem. links: *J. v. spreuwen 1645*
Auctie Gijssert de Clerq. Gekocht met steun der Vereeniging Rembrandt, 1897.
2227. SPRINGER (Cornelis), geb. Amsterdam 25 Mei 1817, gest. Hilversum 18 Febr. 1891. Leerling van Casp. Karszen. *L - E.*
2228. Het Raadhuis en de Groentemarkt te Veere.
SPRINGER (Corn.) en KARSENEN (K.).
- 2229a. Gezicht op 's Gravenhage, genomen van de Delftsche vaart.
Schilderij vervaardigd ter opulstering van de feesten bij gelegenheid van de ontlasting van Rembrandt's standbeeld op 27 Mei 1852.
D. 200 x 333,5, fig.h. 20,5, gemerkt in den linkerbenedenhoek: 1852,
C. Springer en rechts beneeden: K. Karszen. W. H. Stam, H.
In bruikleen van den heer F. H. Wente, 1904.
2230. STALPART (Pieter), geb. Brussel 1571 of 1572, reeds vóór 1599 gevestigd te Amsterdam en gest. aldaar omstreeks 1635.
2231. Heuvelachtig Landschap; glooiend terrein met boomte en enkele boerderijen; een ruiter in het midden.
E. 67,5 x 116, fig.h. te paard 14, gem. onder links:
Verk. A. Philips Neven, Maastricht 1892. Geschenk van Dr. A. Brodin 1892.
2232. STAVAREN (Johan Adriaensz. van), werkzaam te Leiden waar hij Burgemeester was, en aldaar gest. kort na 1668. Nafolger van Gerard Don.
2233. Biddende Grijsaard; een knuizenaar in een grot met een doolen boomstam.
E. 33 x 27, fig.h. 14, gem. onder links:
National Museum 's Gravenhage 1808.
2234. Knuizenaar, gezeten met een boek op de knieën in een vervalde gebouw, achter hem een doode boomstam.
E. 36,5 x 30,5, fig.h. 14, gem. onder rechts:
Verz. van der Hoop. In bruikleen van Amsterdam 1885.
2235. De Schoolmeester, schrijvend aan zijn lessenaar; jongens en meisjes in de klasse. (Vermoedelijk eene copie).
E. 50 x 42,5, fig.h. van een meisje 18. Verk. G. Schimmelpenninck (ca. 1829. Kabinet J. Rombouts 1850. Legaat L. Dupper Wz. 1870.

2236. STEEN (Jan), geb. Leiden omstr. 1626, begr. aldaar 3 Febr. 1679. Leerling van Nic. Knupfer en van zijn schoonvader Jan v. Goyen, werkzaam te Leiden, den Haag en Haarlem.
2237. De Schilder zelf.
D. 73 x 62 lgr., gem. op de borstwering rechts:
J. van der Kellen sc. Verk. J. van der Marek Amsterdam 1773. Gek. van C. H. Hooges, Amsterdam 1821.
2238. Bakker Oostwaard, komende uit zijn woning; aan een geopend venster vertoont zich zijn vrouw Catharina Keizerswaard en een der zoons van den schilder.
E. 38 x 32, hfdh. 6, gem. onderaan links:
R. Broekshaw sc. en J. Benne sc.
Verkoopings Wierman, Amsterdam 1763 en G. van der Pot, Rotterdam, 1808.
2239. Na de Drinkpartij; op den voorgrond een vrouw losbandig achterover liggend en met het hoofd op de knie van een ouden beschonken man. Op een schot, waarachter de muzikanten 's mans kleederen stelen, is een prent gehecht met het opschrift:
„Wat baeter haers of Brik, als den Uil niet sien en wil.”
E. 52,5 x 64, fig.h. 29, gem. onderaan links:
Verk. M. Mulman, Amsterdam 1883. Verz. van der Hoop. In bruikleen van Amsterdam, 1885.
2240. Prinsjesdag; het viere van den geboortedag van Prins Willem III (14 November 1672) in de ruime druk bezochte gelagkamer van een boerenherberg.
E. 46 x 62,5, fig.h. 20, op een papier staat: *op de gezonkty van het nassauw basis in de eene haat het rapier in de andre haat het glaesje. Steen, en de inscriptie: Salus patriae suprema lex esto. J. A. Boland sc.*
Gek. 1826. Kabinet J. Rombouts, 1850. Legaat L. Dupper Wz. 1870.
2241. Familietafeel; een talrijke familie vereenigd aan den disch, in een burgerlijk gemeubeld woonvertrek.
E. 48,5 x 40, fig.h. 26, gem. onderaan links:
C. L. van Kesteren sc. Verz. van der Hoop. In bruikleen van Amsterdam 1885.
2242. Het St. Nicolaasfeest; in een familiekring heeft de uitdeeling plaats gehad, enkele kinderen verheugen zich over de koek en het speelgoed en een jongen staat te huielen om de hem toebedeelde gard.
D. 82 x 70,5, fig.h. 28, gem. rechts beneeden op den grond:
J. de Mare sc., J. A. Boland sc., T. Cole sc.
Verk. Seger Tiersen, 's Gravenhage 1743. Kabinet van Heteren, 1809.

te bestuderen des te groter. Inmiddels was in 2001, voordat met de daadwerkelijke verhuizing van de collecties werd begonnen, besloten om aan een beredeneerde bestandscatalogus van schilderijen te gaan werken. Daar de wetenschappelijke staf van de afdeling schilderijen te klein was om een dergelijk project te overwegen, kon door de (tijdelijke) aanstelling van enkele wetenschappelijke medewerkers, dankzij de financiële steun van de Onderzoeksschool Kunstgeschiedenis in Utrecht, met het eerste deel van de 17de-eeuwse catalogus in april 2002 worden gestart. Door een wetenschappelijke begeleidingscommissie werden in samenspraak met de betrokken conservatoren en auteurs de uitgangspunten van het project vastgesteld, teksten en informatie uitgewisseld en de kwaliteit en voortgang bewaakt.¹⁸

Om het catalogusproject te structureren werd besloten om voor de bewerking, naar analogie van de reeds bestaande reeks bestandscatalogi van Nederlandse tekeningen van het Rijksprentenkabinet, te kiezen voor een chronologische onderverdeling naar kunstenaarsgeneratie. De 17de-eeuwse Hollandse schilderijen zijn onderverdeeld in vier groepen, namelijk het werk van schilders die zijn geboren tussen 1570 en 1600 (circa 450), tussen 1600 en 1625 (circa 650), tussen 1625 en 1650 (circa 550) en schilders geboren in het tijdvak 1650 tot 1700 (circa 300).

Het binnenkort te verschijnen eerste deel behandelt de generatie kunstenaars die aan de wieg van de Gouden Eeuw heeft gestaan, met topstukken van kunstenaars als Hendrick Avercamp, Hendrick ter Brugghen, Frans Hals, Gerard van Honthorst, Pieter Lastman, Pieter Saenredam, Esaias van de Velde en Jan van Goyen. Een aantal kunstenaars is in de collectie met een grote groep werken vertegenwoordigd, zoals Frans Hals (11 schilderijen), Wybrand de Geest (13), Jan van Goyen (14), Gerard van Honthorst

(16), Michiel van Mierevelt (31) en Adriaen van de Venne (20).

Omdat het omvangrijke project binnen een afzienbare periode diende te worden gerealiseerd, was van het begin af aan duidelijk dat de catalogus niet uitputtend kon zijn maar vrij beknopt moest worden gehouden. Voortbouwend op de bestaande literatuur werden de teksten zakelijk doch kritisch, zonder uitvoerige beschrijvingen en diepgaande verhandelingen. Zelden kon tijd worden besteed aan nieuw bronnen- en archiefonderzoek of natuurwetenschappelijk onderzoek.

Aan twee aspecten is wél bijzondere aandacht besteed: aan de materieel-technische aspecten van de schilderijen en aan de herkomst. Alle 450 schilderijen werden door de auteurs met een restaurator van het museum onderzocht. Omdat veel van de schilderijen elders in bruikleen waren ondergebracht, moesten de onderzoekers naar alle uithoeken van het land reizen (en zelfs naar de Nederlandse ambassade in Parijs) om de schilderijen fysiek te kunnen bestuderen. Het materieel-technische onderzoek resulteerde in de catalogus in een *technical note* en een korte conditiebeschrijving van elk stuk. Reeds bestaand technisch onderzoeksmateriaal werd daarbij betrokken en soms kon worden geprofiteerd van lopend onderzoek van collega's. Het merendeel van de schilderijen op paneel werd door Peter Klein uit Hamburg dendrochronologisch onderzocht. Dit en ander onderzoek leverde gegevens op die soms tot andere toeschrijvingen en dateringen hebben geleid en in een aantal gevallen tot de conclusie dat het schilderij wat datering en toeschrijving aangaat niet meer in het betreffende deel van de catalogus thuishoort.

Helaas ontbraken de mogelijkheden voor systematisch onderzoek met infraroodreflectografie, röntgenfotografie etc. Dit onderzoek zal in de toekomst een grotere rol moeten spelen, waarbij de inzet van restauratoren van

Afb. 3
Catalogus der schilderijen, miniaturen, pastels, omlijste teekeningen, enz. in het Rijks-Museum te Amsterdam uit 1903, pp. 250-251.

groot belang is. De samenwerking van de auteurs van de catalogus met restauratoren leverde, zoals uit een aantal gezamenlijk geschreven bijdragen in dit nummer blijkt, al opmerkelijke nieuwe resultaten op. Fysieke gegevens, informatie op achterkanten en lijsten, droegen, naast de documentatie van de afdeling schilderijen en archiefgegevens, veel bij aan het beter in kaart brengen van de herkomsten.¹⁹ Referentiesystemen als de Getty Provenance Index en geannoteerde veilingcatalogi bleken bijzonder waardevol, waarbij de hulp van specialisten als Rudi Ekkart, Ellinoor Bergvelt en Burton Fredericksen vaak onmisbaar bleek.

Per schilderij zijn in een klein korps de materiële gegevens, het technisch onderzoek, de conditie, de restauratiegeschiedenis, de herkomstgegevens, literatuur en de vermeldingen in eerdere Rijksmuseumcatalogi genoteerd, waarna een beredeneerde kunsthistorische catalogustekst volgt. Voorafgaand aan de behandeling van de schilderijen is een beknopte biografie van de betreffende kunstenaar opgenomen. Naast foto's van alle signaturen (die de nagetekende signaturen uit de catalogi tussen 1860 en 1934 vervangen) is een beperkt aantal vergelijkingsillustraties in de tekst opgenomen. De catalogus zal, evenals de hierna volgende delen, in twee banden verschijnen: een tekst- en een platen-deel, waarin ieder schilderij pagina-groot in kleur is gereproduceerd.

Het werk aan de nieuwe schilderijen-catalogus van het Rijksmuseum is een lange termijnproject, waaraan verschillende generaties onderzoekers en specialisten verbonden zullen zijn. Het komende jaar zal, dankzij de steun van onder meer de Getty Foundation, gestart worden met het tweede deel van de catalogus van de Hollandse 17de-eeuwse schilderkunst, dat de circa 650 schilderijen van kunstenaars geboren in het eerste kwart van de 17de eeuw zal behandelen en waarvan Rembrandt en zijn leerlingen deel zul-

len uitmaken. De verwachting is dat het werk aan dit tweede deel in 2011 zal worden afgesloten.

Begin dit jaar is al begonnen aan de catalogi van de vroege Nederlandse schilderijen (circa 160) en van de Vlaamse 17de-eeuwse schilderijen (circa 120) en binnenkort start het werk aan de catalogus van de Italiaanse schilderijen (circa 200).²⁰

De catalogi zullen in de toekomst op de website van het Rijksmuseum raadpleegbaar zijn. Dit biedt de mogelijkheid om de catalogi aan te vullen met nieuwe verwervingen en nieuwe gegevens en inzichten over de al behandelde schilderijen. Daarnaast zou de website een forum kunnen bieden voor kritisch commentaar van buitenaf, zouden de catalogi in gedeelten als 'work in progress' kunnen worden vrijgegeven en een bredere groep geïnteresseerden bij de totstandkoming kunnen worden betrokken. Naast de statische boekvorm waarin de verschillende delen zullen verschijnen, zal de *catalogus on line* altijd actueel en groeiend zijn en een reflectie vormen van veranderende en groeiende kennis en inzichten over de collectie schilderijen van het Rijksmuseum. Waar deze collectie schilderijen in fysieke zin over het land verspreid zal blijven, biedt de catalogus de mogelijkheid om op virtuele wijze de eenheid te herstellen. Deze ontsluiting geeft een duidelijk profiel aan de publieke taak van het Rijksmuseum als beheerder van de omvangrijkste en belangrijkste openbare verzameling van Hollandse schilderkunst.

NOTEN

- 1 De meeste van de hier gepubliceerde bijdragen zijn bewerkingen van de lezingen op een door de Onderzoeksschool Kunstgeschiedenis op 24 maart 2006 georganiseerd symposium over de nieuwe bestandscatalogus. Nevenresultaten van het ten behoeve van de bestandscatalogus verrichte onderzoek zijn ook de eerder gepubliceerde bijdragen van Gerdien Wuestman, 'Drie meisjes met twee honden bij eene fontein zittende'. Een nieuwe toeschrijving en een nieuwe identificatie', *Bulletin van het Rijksmuseum* 52 (2004), pp. 130-135 en 'Het familie boekje van Pieter Boudaen Courten (1594-1668). Memoires van een geportretteerde', idem, 53 (2005), pp. 42-61 en Jonathan Bikker, 'Lucian's *Prometheus* as a source for Jordans and van Baburen', *Simiolus* 31 (2004-2005), pp. 46-51.
- 2 Het meest recente overzicht over de geschiedenis van het Rijksmuseum is: Gijs van der Ham, *200 jaar Rijksmuseum*, Amsterdam / Zwolle 2000; zie voor de vroegste geschiedenis onder meer E.W. Moes en Eduard van Biema, *De nationale Konst-Gallery en het Koninklijk Museum*, Amsterdam 1909. Voor de geschiedenis van de schilderijenafdeling tot 1991 biedt Van Thiel, in Pieter J.J. van Thiel e.a., *All the paintings of the Rijksmuseum in Amsterdam. A completely illustrated catalogue*, Amsterdam / Maarssen 1976, pp. 10-47 en idem in Pieter J.J. van Thiel e.a. *All the paintings of the Rijksmuseum in Amsterdam. First supplement 1976-91*, Amsterdam / Den Haag 1992, pp. 10-21, een voortreffelijk overzicht. Wat het verzamelbeleid betreft: Ellinoor Bergvelt, *Pantheon der Gouden Eeuw. Van Nationale Konstgallerij tot Rijksmuseum van schilderijen (1798-1896)*, Zwolle 1998.
- 3 Zie Wouter Kloek, 'Het schamel restant van de Studieverzameling schilderijen', *Bulletin van het Rijksmuseum* 53 (2005), pp. 323-325. Al voor de Tweede Wereldoorlog bestond er een, op aanvraag toegankelijke, kunsthistorische studieverzameling op de zolderverdieping.
- 4 Zie noot 2, met als ondertitel op p. 2: *The first complete catalogue of objects on the inventory of the department of paintings of the Rijksmuseum in Amsterdam, including paintings, miniatures, pastels, aquarelles, drawings and heraldic objects, as well as a number of objects on the inventory of other departments of the museum.*
- 5 Zie noot 2.
- 6 Frits Keers en Geert-Jan Koot, 'Catalogues of the collections: revised bibliography' in Van Thiel 1992, *op.cit.* (noot 2), pp. 22-31.
- 7 [C. Apostool], *Catalogus der schilderijen, oudheden, enz. op het Koninklijk Museum te Amsterdam*, Amsterdam 1809, 109 pp., 583 nrs. (nrs. 1-459 schilderijen, nrs. 460-502 oudheden en rareiteiten, nrs. 503-532 Oudheden (...) in Drenthe, nrs. 533-536 tekeningen, nrs. 537-583 tekeningen aangeboden door A.A. Stratenus).
- 8 [P. L. Dubourcq], *Beschrijving der schilderijen op 's Rijks Museum te Amsterdam. Met facsimile der naamteekens*, Amsterdam (Frans Buffa & Zonen) 1858, XV+198 pp., 432 nrs.
- 9 [B.W.F. van Riemsdijk], *Catalogus der schilderijen, miniatures, pastels, omlijste teekeningen, enz. in het Rijks-Museum te Amsterdam*, Amsterdam (v/h Roeloffzen-Hübner en Van Santen) 1903, XXVIII+ 347 pp., 2991 nrs.; van deze catalogi verschenen tussen 1903 en 1921 vele edities waarin nieuwe aanwinsten in supplementen werden verwerkt. In de uitgave van 1921 zijn alle schilderijen opgenomen die toen in bezit waren van het Rijksmuseum. De uitgaven onder redactie van Schmidt-Degener, van 1927 en 1934, bevatten alleen de tentoongestelde schilderijen.
- 10 [A van Schendel en B. Haak], *Catalogue of paintings Rijksmuseum Amsterdam*, Amsterdam 1960, XV+430 pp. with indices, photographs of 134 selected signatures. Deze catalogus bevat ook meer herkomstgegevens.
- 11 Naast vele artikelen over individuele schilderijen in het *Bulletin* en andere kunsthistorische vaktijdschriften werd veel aandacht besteed aan Rijksmuseumstukken in monografische tentoonstellingen gewijd aan Jan Steen, Hendrick Goltzius, Michael Sweerts en Albert Cuyp, maar ook in tentoonstellingen zoals *Kunst voor de beeldenstorm* (1986) en *De Dageraad van de Gouden Eeuw* (1992-1993) en in boeken als H.W. van Os e.a., *Nederlandse kunst 1400-1600* (2000) en J.P. Filedt Kok e.a., *Nederlandse kunst 1600-1700* (2001), waarin veel Rijksmuseumstukken kunsthistorisch geanalyseerd worden.
- 12 De eerste delen in de reeks *National Gallery Catalogues* van Martin Davies verschenen in en kort na de Tweede Wereldoorlog. De Nederlandse 17de-eeuwse schilderijen werden bewerkt door Neil MacLaren in *The Dutch School 1600-1900*, Londen 1960, waarvan een herbewerking door Christopher Brown in 1991 verscheen. In de nieuwe reeks, waarin ook enkele aan de Italianen gewijde delen verschenen is exemplarisch de catalogus van Lorne Campbell, *The fifteenth century Netherlandish schools*, Londen 1998, die volgt op de voor het eerst in 1945 verschenen *Early Netherlandish school* van Martin Davies, waarvan een tweede editie in 1968 verscheen.
- 13 Het eerste deel van de reeks *Kataloge der Gemälde im Städtischen Kunstinstitut* is die van Jochen Sander, *Niederländische Gemälde im Stadel 1400-1500*, Mainz 1993, die een standaard vormde voor de aan de schilderijen van de Duitse en Italiaanse scholen gewijde delen die daarna verschenen. Onlangs verschenen twee delen van de *Holländische Gemälde im Stadel 1550-1800*: Band I: Mirjam Neumeister, *Künstler geboren bis 1615* en Band II: León Krempel, *Künstler geboren 1615-1630*, beide: Petersberg / Frankfurt am Main 2005.

- 14 Tussen 1988 en 1998 verscheen een tiental deelcatalogi, onder meer gewijd aan Rembrandt en zijn school (1988), 17de-eeuwse stillevens (1989), portretten (1995) en genre (1998) en met veel materieel-technische gegevens, J. Giltaij en F. Lamertse, *Van Eyck to Bruegel. 1400-1550, Dutch and Flemish painting in the collection of the Museum Boymans-van Beuningen*, Rotterdam 1994. Zie voor een overzicht: Jeroen Giltaij, *Honderdvijftig jaar er bij en er af. De collectie oude schilderkunst van het Museum Boijmans Van Beuningen Rotterdam. 1849 tot 1999*, Rotterdam / Zutphen 2000, p. 5.
- 15 L.M. Helmus, *De verzamelingen van het Centraal Museum Utrecht – 5 – Schilderkunst tot 1850*, Utrecht 1999, 2 delen, waarvan het eerste deel een in kleur geïllustreerde selectie bevat: J. Dijkstra e.a., *De schilderijen van het Museum Catharijneconvent*, Utrecht / Zwolle 2002 en C.J.F. van Schooten en W.C.M. Wüstefeld, *Goddelijk geschilderd. Honderd meesterwerken van het Museum Catharijneconvent*, Utrecht / Zwolle 2002.
- 16 B. Broos, *Liefde, list en lijden: historiestukken in het Mauritshuis*, Den Haag 1993, waarin aan de niet geselecteerde schilderijen nauwelijks aandacht wordt besteed. In B. Broos and A. van Suchtelen, *Portraits in the Mauritshuis – 1430-1790*, 's-Gravenhage / Zwolle 2004 is wel een summier catalogus van alle portretten opgenomen.
- 17 De catalogus *Beeldhouwkunst in het Rijksmuseum* van J. Leeuwenberg en W. Halsema-Kubes verscheen al in 1973, de meest recente catalogus op dit gebied is E. Hartkamp-Jonxis en H. Smit, *European Tapestries in the Rijksmuseum*, Amsterdam 2004. Van de catalogus *Nederlandse tekeningen* verscheen in 1978, K.G. Boon, *Netherlandish Drawings of the Fifteenth and Sixteenth Centuries in the Rijksmuseum* en in 1998 M. Schapelhouman en P. Schatborn, *Dutch Drawings of the Seventeenth Century in the Rijksmuseum, Amsterdam Artists born between 1580 and 1600*, 2 delen. In indeling en systematiek sluit de geplande reeks schilderijencatalogi bij de tekeningencatalogi aan.
- 18 De begeleidingcommissie bestond uit de professoren Peter Hecht (Universiteit Utrecht), Volker Manuth (Radboud Universiteit Nijmegen) en Rudi Ekkart (Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie en Universiteit Utrecht) en werd voorgezeten door Jan Piet Filedt Kok, hoofd van de afdeling Schilderijen. Voor het project konden tussen april 2002 en september 2005 als postdocs worden aangesteld: dr. Jonathan Bikker, dr. Yvette Bruijnen en dr. Gerdien Wuestman; later kon voor een korte periode dr. Everhard Korthals Altes worden toegevoegd. Aan de teksten van de catalogus werd verder bijgedragen door Taco Dibbits en Jan Piet Filedt Kok. Naast de begeleidingscommissie speelde Pieter J.J. van Thiel als kritische lezer van de teksten een belangrijke rol. Vanaf september 2005 werd Jonathan Bikker als wetenschappelijk medewerker met de eindredactie belast. Voor de vertaling en Engelstalige redactie is Michael Hoyle in samenspraak met Jonathan Bikker verantwoordelijk.
- 19 Om een beter beeld te krijgen van de aard, samenstelling en herkomst van de collecties die in de 19de eeuw in het Rijksmuseum zijn terechtgekomen, heeft de schilderijenafdeling er in de afgelopen jaren naar gestreefd met hulp van stagiaires de samenstelling van deze collecties en herkomsten daarbinnen te onderzoeken. Bij de verzameling van Adriaan van der Hoop, die in 1855 aan de stad Amsterdam werd gelegateerd en vanaf 1885 als bruikleen van de stad werd ondergebracht in het nieuw gebouwde Rijksmuseum, resulteerde dit onderzoek in de tentoonstelling en publicatie: E. Bergvelt e.a., *De Hollandse meesters van een Amsterdamse bankier. De verzameling van Adriaan van der Hoop (1778-1854)*, Amsterdam (Amsterdams Historisch Museum en Rijksmuseum) 2004. Ook naar de verzamelingen Van der Pot en Van Heeteren, het legaat Dupper, de familieportrettenverzameling van De Witte van Citters en het legaat Van der Pol werd door verschillende stagiairs onderzoek verricht dat in scripties en artikelen resulteerde. Daarmee ontstond een duidelijk beeld van de herkomsten van deze collecties, waarvan ook in de volgende 17de-eeuwse catalogi kan worden geprofiteerd.
- 20 Vanaf februari 2006 wordt met steun van de Mondriaan-stichting door Jan Piet Filedt Kok, met medewerking van Micha Leeflang en Margreet Wolters, gewerkt aan de catalogus van de vroege Nederlanders (kunstenaars geboren voor 1500). Deze catalogus zal in eerste instantie, medio 2008, op de website van het Rijksmuseum verschijnen en in 2010-2011 met de schilderijen van Nederlandse kunstenaars geboren tussen 1500 en 1570 (circa 200), in boekvorm verschijnen. Eveneens vanaf februari 2006 werkt Gregory Martin aan de catalogus van de 17de-eeuwse Vlaamse schilderijen en in de zomer van 2006 is Duncan Bull begonnen aan de catalogus van de Italiaanse schilderijen (circa 200).

